
ALEKSANDRINKE

Muzejsko-filmski večer v SEM

Obiskovalci Slovenskega etnografskega muzeja radi prihajajo na večere etnografskih filmov in premiere televizijskih dokumentarcev z etnološko vsebino. Posebno dobro je bil obiskan muzejsko-filmski večer **Aleksandrinke**, ki smo ga pripravili novembra 2011. V filmskem delu je bil prikazan večkrat nagrajeni avtorski dokumentarec Metoda Pevca **Aleksandrinke**¹, ki je povezal več producentov iz različnih držav in zbudil veliko pozornosti slovenske javnosti, v medijih pa doživel zelo pozitivne odzive in tudi nekaj kritičnih odmevov. V muzejskem delu večera je kustosinja SEM mag. Daša Koprivec vodila po razdelku o izseljenstvu na drugi stalni razstavi *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*², kjer je največ pozornosti namenila prav aleksandrinstvu³. Ogledu filma je sledil pogovor z obema avtorjema.

Koprivčevo so kot kustosinjo za Slovence v zamejstvu in po svetu članice Društva za oživljanje dediščine aleksandrink pred sedmimi leti povabile, da sodeluje pri njihovih dejavnostih, ki so obsegale razstave v Prvačini in okolici, objave, postavitve spominske table v Aleksandriji in spodnji Vipavski dolini, sodelovanje na strokovnih posvetih in podobno. Tema jo je "zagrabila" tako močno, da je objavila vrsto odmevnih člankov, letos pa jo je zaokrožila z doktoratom *Prisotnost in vrednotenje dediščine aleksandrink v življenju njihovih potomcev*. Ko se je Metod Pevec lotil raziskave za film, se je seveda srečal tudi z raziskovalkami (v veliki večini so to ženske, zato uporabljam žensko obliko) aleksandrinstva pri nas, s fotografijami in dokumenti v muzejih (Slovenski etnografski muzej, Goriški muzej) ter arhivi društev, družin in posameznikov na Goriškem in po svetu.

V muzeju smo presodili, da lahko naša druga stalna razstava in prisotnost kustosinje film podpreta z raziskovalnimi spoznanji in ponudita razlage tistih vidikov filma, ki gledalce zbegajo ali celo prizadenejo, raziskovalen in obenem

---

¹ Režiser in scenarist Metod Pevec, direktor fotografije Mišo Čadež, montažer Janez Bricelj, avtor glasbe Aldo Kumar, raziskovalka in pomočnica režiserja Barbara B. Stegeman, produkcija Vertigo Emotionfilm s pomočjo RTV Slovenija, ERTU Egipt, Transmedia Italija, 2011, 94 minut. Več na <http://www.emotionfilm.si/filmi/aleksandrinke/>.

² Več na <http://www.etno-muzej.si/jaz-mi-in-drugi-podobe-mojega-sveta>.

³ Več na <http://www.etno-muzej.si/sl/aleksandrinke-v-sem>.

čustveno nabit film pa lahko del naše razstave o človekovih identitetah in izseljenstvu poglobi in mu doda nekaj novih življenjskih zgodb. Tematika je res pritegnila veliko publike: vodstva kolegice Daše Koprivec po razstavi se je udeležilo okrog 50 ljudi, film pa si je v nabito polni dvorani ogledalo več kot 130 gledalcev; večina je ostala tudi na pogovoru o problematiki aleksandrink.

284

Metoda Pevca smo doslej poznali predvsem kot igralca, pisatelja, režiserja in scenarista odličnih igranih filmov, ki subtilno prikazujejo ženske like in usode, kot na primer v filmu *Pod njenim oknom* (2003), manj pa kot avtorja dokumentarcev. Pevce je povedal, da ga je v raziskovanje aleksandrinstva nagovorila Dorica Makuc, prva raziskovalka aleksandrinstva v Sloveniji, ki se je lotila do takrat zamolčane teme. Makučeva je že leta 1975 v dokumentarcu *Žerjavi letijo na jug*⁴ zabeležila žalostne usode aleksandrink, ki so se na stara leta vrnile v Slovenijo in tu živele v pomanjkanju in izolaciji. Po upokojitvi leta 1993 je objavila monografijo *Aleksandrinke*⁵ in z njo sprožila snežno kepo raziskovanj.

Na začetku pogovora je Metod Pevce povedal kopico zanimivosti o nastajanju filma: da je z raziskavo začel že leta 2008, potem pa ugotovil, da zahteva bistveno več časa, kot je bilo sprva predvideno; da je zunanje strokovne sodelavce angažiral samo na začetku, predvsem za kontakte in arhivsko gradivo, kasneje pa se je zanesel predvsem nase (je diplomirani filozof in komparativist) in da je nazadnje delno zaradi časovnih omejitev ekipe, delno zaradi intimne teme, snemal sam z manjšo kamero⁶. Glede dela s pripovedovalci je povedal, da ni uspel doseči, da bi bili vsi pred kamero naravni, in da “žal najboljši pričevalec – lokalni župnik – ni hotel pred kamero”. V montaži je štirideset ur gradiva skrčil na dobrih devetdeset minut. Na vprašanje, kako so pripovedovalci sprejeli film, je rekel, da zelo čustveno in da mu je bilo “najtežje povabiti na premiero tiste pripovedovalce, ki jih v filmu nismo prikazali, in jim povedati, da jih ni v filmu”. Naj na tem mestu omenimo, da nas je režiser Pevce že pred časom prijetno presenetil s svojo odprtostjo, ko je Slovenskemu etnografskemu muzeju dovolil uporabo posnetkov za raziskovalne namene.⁷

V drugem, vsebinskem delu pogovora smo soočali raziskovalna spoznanja Pevca in Koprivčeve. Njuno delo povezujejo dejstva, da so pri obeh v središču raziskave potomci aleksandrink, da sta pri svojih raziskavah natančna in analitična ter da s svojim delom premagujeta vrsto predsodkov in nevtralizirata v preteklosti pogosto odklonilen odnos okolja do aleksandrink; v nekaterih ugotovitvah pa se tudi razlikujeta. Pevce se je v drugem delu filma osredotočil na bridke usode bioloških potomcev aleksandrink, nasproti pa jim je postavil nežne spomine egipčanskih varovancev na svoje varuške. Najbolj ga je vznemirjalo, da materinstvo ni nekaj samoumevnega, naravnega: “pri aleksandrinkah je zatajilo v primeru bioloških otrok in se razbohotilo v odnosu do varovancev”. Skleपालa sem, da se je Pevce v

⁴ Scenarij in režija Dorica Makuc, snemalec Ubald Trnkoczy, produkcija Televizija Slovenija, 1975, 33 minut.

⁵ Dorica Makuc: *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1993, 2006 (2. dop. izd.).

⁶ Po načinu dela se je tako približal metodam vizualne etnografije.

⁷ S producentom Danijelom Hočevarjem sta tako strokovni javnosti omogočila dostop do vsega posnetega gradiva.

tem primeru odločal po filmski logiki, da je hotel podkrepiti nasprotje, saj sem s terenskih snemanj pripovedovalcev⁸ za razdelek o izseljencih, ki ga je za drugo stalno razstavo pripravila Daša Koprivec, in iz strokovne literature vedela tudi za drugačne primere. Vprašala sem ga, če je med snemanji vendarle naletel tudi na srečne biološke otroke in koliko se je čutil zavezanega načelu, naj film prikazuje realno razmerje med žalostnimi in običajnimi usodami otrok. Pojasnil je, da “je posnel še hujše življenjske usode otrok in da najbolj 'krvavih' pripovedi sploh ni upal uporabiti v filmu”. Potem sem izzvala Dašo Koprivec, če je med svojim delom naletela tudi na zgodbe bioloških otrok s srečnim ali vsaj zadovoljivim izidom, kar je potrdila in obenem opozorila, da tudi vse celovite družine na Goriškem niso bile srečne in da je bilo v takratnem času “oddajanje prsi” pogosto tako za denar kot tudi med sorodnicami, prijateljicami in sosedami, če porodnica ni imela mleka ali je na porodu umrla. Metod Pevec je komentiral, da so zanj prave aleksandrinke tiste, ki so šle v Egipt same in pustile svoje otroke doma (kot esenco aleksandrinstva je torej izbral najbolj stereotipno podobo). Daša Koprivec si je, nasprotno, za izziv zadala ravno preseganje stereotipov in opozarjanje na raznolikosti pojava. Oba pa sta se strinjala, da dlje ko so bile mame odsotne, večje težave so imele pri vračanju v svojo družino in izvorno okolje.

Raziskovalcema aleksandrinstva sem postavila tudi vprašanje, kakšno je njuno mnenje o vzrokih, da se je odnos družbe do aleksandrinstva v zadnjih desetletjih tako temeljito spremenil, od obsojanja in zaničevanja v času prvih raziskav Dorice Makuc do sprejemanja in spoštovanja v zadnjem desetletju ali dveh. Metod Pevec je menil, da je šlo v prvi vrsti za nesposobnost patriarhalne družbe prve polovice dvajsetega stoletja, da bi sprejela in cenila neodvisnost žensk, njihov finančni doprinos v družinsko in vaško ekonomijo ter njihovo kulturno in jezikovno razgledanost, kar se je kasneje razrahljalo zaradi družbenih sprememb, emancipacije žensk in zadnja desetletja tudi vplivov ženskih študij. Dodal je, da je zelo negativno vlogo v prvi fazi odigrala tedanja cerkev, pri čemer se je skliceval na obsojajoče članke in dvoumne pridige po cerkvah, ki so presahnile v trenutku, ko so aleksandrinke začele denar nalagati na cerkveno banko. Možni vzroki so še časovna distanca (gre za pojav, ki je v tej obliki in v tem okolju povsem zaključen), pieteta do pokojnih (vsako leto je živih manj žensk, ki so delale v Egiptu) in menjava generacij (otroci aleksandrink so se dediščine mater pogosto sramovali, pri čemer so ponotranjili odnos skupnosti, vnuki pa dediščino svojih babic večinoma spoštujejo, tak primer je igralka in režiserka Neda R. Bric). Daša Koprivec je izpostavila še vpliv glocalizacije: lokalne skupnosti in društva zaradi “groznje” globalizacije ohranjajo, raziskujejo in promovirajo svojo specifično dediščino, da bi se ločili od širšega okolja, kar velja tudi za Društvo za ohranjanje dediščine aleksandrink v spodnji Vipavski dolini.

⁸ Aleksandrinke in njihovi potomci: Alberta Gregorič, Prvačina, Marija Černe, Bilje, Franc Faganel, Šempeter pri Novi Gorici. Raziskava in pogovor Daša Koprivec, kamera in montaža Nadja Valentinčič Furlan, produkcija Slovenski etnografski muzej, 2008, 9 minut.

Obema protagonistoma sem nadalje zastavila vprašanje, kateri vidiki aleksandrinstva so še premalo raziskani. Pevec je omenil številne zapuščine osebnih pisem v klenem slovenskem jeziku, ki so še skrite na podstrešjih (sam je naletel na mnoge, uporabil pa le nekaj najmočnejših citatov). Ugotavljala sem tudi, da je precej neraziskana vloga mož in očetov, ki so v veliki meri zatajili, ne pa vsi, kot smo lahko razbrali iz pisem v filmu. Zaradi česa so nekateri znali in uspeli ohranjati vezi? Kaj se lahko naučimo od njih?

286

Soočanje dveh pogledov in dveh načinov predstavljanja raziskovalnih rezultatov se je izkazalo kot odlična strategija, saj so obiskovalci večera dobili kvaliteten vpogled v pojav aleksandrinstva. V zaključku smo dali tudi njim možnost zastavljanja vprašanj in repliciranja ter tako slišali še nekaj primerjav s sorodnimi migracijskimi tokovi predvsem ženske delovne sile po svetu, ki jih je osvetlila dr. Darja Zaviršek. Muzejsko-filmski večer je bil tako zadetek v polno za vse prisotne in upamo, da bo spodbudil nadaljnje razprave in raziskave. Menim, da s takimi prireditvami muzej resnično opravlja svojo vlogo posrednika znanja javnosti in da so taki dogodki obenem kvalitetna promocija muzejskih razstav in raziskav ter neodvisnih avtorjev, ki raziskujejo sorodne teme.

Nadja Valentinčič Furlan

Varovanci z varuško in dojiljo aleksandrinko (desna) v parku v Aleksandriji, 20. leta 20. Stoletja.
(Dokumentacija SEM)

Pozdravni nagovor direktorice SEM dr. Bojane Rogelj Škafar pred ogledom filma Aleksandrinke.
(Foto: Miha Špiček)

Režiser filma Aleksandrinke Metod Pevec med pogovorom; levo od njega mag. Daša Koprivec, desno Nadja Valentincič Furlan. (Foto: Miha Špiček)